

КУЛЬТУРА МОВЫ

СКЛАДАНЫЯ ВЫПАДКІ ПУНКТУАЦЫЙНАГА АФАРМЛЕННЯ ЗВАРОТКАЎ

Зваротак граматычна не звязаны са сказам, а ўводзіцца ў яго па сэнсу, таму на пісьме заўсёды аддзяляецца або выдзяляецца знакамі прыпынку (як правіла, коскамі): *Беларусь мая родная, як жа я рвуся яшчэ раз пеша ўсю цябе змераць* (Куляшоў); *Пралятайце, гады, залатымі агнямі* (Багдановіч, ч.1, с. 23); *Над ракою быстрой не шумі, чарот* (Танк, т. 1, с. 41).

Калі зваротак адносіцца да асабовых займеннікаў **ты, вы**, то незалежна ад іх размяшчэння ў сказе ён аддзяляецца або выдзяляецца знакамі прыпынку на аснове агульнага правіла: *Табе, Каўказ, паэты спеў дарылі* (Трус, с. 96).

Асабовыя займеннікі **ты, вы** самі могуць выступаць у ролі зваротка. Тады пасля іх звычайна ставіцца клічнік: *Гэй, ты! Ідзі да нас* (Чарот). Такія сказы ўжываюцца ў гутарковым стылі, а таксама ў творах мастацкай літаратуры пры перадачы простага мовы.

Калі асабовыя займеннікі **ты, вы** цесна звязаны з назоўнікам або назоўнікавым словазлучэннем, то яны сумесна выконваюць ролю зваротка і сумесна аддзяляюцца або выдзяляюцца знакамі прыпынку: *Зямля ты наша, упрыгожым, у сад абернем мы цябе!* (Колас, т. 3., с. 39); *Хачу быць я, мой ты бацька, лётчыкам-героем* (Купала, т. 1, с. 36).

Пры паўтарэнні назоўніка ў складзе звароткаў асабовыя займеннікі **ты, вы** прымыкаюць да яго зыходнай формы і аддзяляюцца знакамі прыпынку разам з ёй: *Бярозы вы, бярозы, чаму не шуміце?* (Хадыка); *Магутнае слова ты, роднае слова! Са мной ты наяве і ў сне* (Купала, т. 1, с. 64).

Часціцы **о, ну** цесна прымыкаюць да зваротка і выдзяляюцца знакамі прыпынку разам з ім: *О Радзіма, табою напоўнена сэрца да краю* (Панчанка); *О Нёман! Песня майго сэрца, краса палёў, краса нізін, люблю твой спеў, што ўдаль нясецца, люблю цябе як родны сын* (Русак, с. 86).

Выклічнікі **о, ну** не прымыкаюць да зваротка, а аддзяляюцца ад яго коскай, клічнікам або шматкроп'ем: *Ну, голубе, бывай здаровы і шчаслівы*

(Колас, т. 5, с. 49); *О Пятро Сымонавіч! Як вы сюды трапілі!* (Шамякін); *Ты пабудзі мяне рана, о!.. мая дарагая матуля!* (Трус, с. 34)

Калі зваротак паўтараецца і суправаджаецца часціцай **а**, то часціца прымыкае да паўторанага зваротка і выдзяляецца знакамі прыпынку разам з ім: *Дзеці, а дзеці! Пара ўжо класіся вам спаць* (Броўка).

Пры зваротках, якія не паўтараюцца, можа знаходзіцца выклічнік **а**. Ён не прымыкае да звароткаў, а аддзяляецца ад іх знакамі прыпынку (коскай ці клічнікам): *А, Андрэй, вось не пазнаў, браце, цемь, бачыш* (Лынькоў); *А! Дзядзька Пракоп! Што новага чуваць?* (Колас, т. 5, с. 47).

Некалькі звароткаў, якія звязаны паміж сабой пры дапамозе бяззлучнікавай сувязі, аддзяляюцца адзін ад другога коскай або клічнікам, а ад астатняй часткі сказа тымі знакамі прыпынку, што і адзіночныя звароткі: *Беларусь-радзіма, вольная старонка, вольным тваім далям краю не відаць* (Русак, с. 64); *Маленства радаснага час! Сябры мае малыя! Цяжкія мы прайшлі для вас дарогі баявыя* (Глебка).

Калі звароткі звязаны паміж сабой злучнікамі **і**, **ды** (у значэнні **і**), тады паміж гэтымі звароткамі знакі прыпынку не ставяцца: *Ой, лясы-бары ды лугі-разлогі! Цераз вас ідуць пуцінкі-дарогі* (Багдановіч, ч. 1, с. 31); *Дзень добры вам, лясы і далі, прасторы вольныя зямлі!* (Колас, т. 3, с. 34).

Злучнік **і** можа звязваць звароткі ў пары, паміж якімі звычайна ставіцца коска: *Гэй, хлебаробы і докеры, грузчыкі і вуглякопы, кінце супраць рэакцый гнеў барыкадны свой!* (Танк, т. 1, с. 53).

Калі аднатыпныя звароткі або асобныя кампаненты развітага зваротка разрываюцца членамі сказа, то кожны са звароткаў або яго кампаненты аддзяляюцца або выдзяляюцца коскамі: *Спі, сыночак, спі, саколiк, ды расці!* (Колас, т. 3, с. 58); *Дзень добры, Масква, як вясна, маладая!* (Купала, т. 1, с. 43).

Такім чынам, разнастайныя спосабы выражэння зваротка сведчаць аб высокіх выяўленчых магчымасцях сучаснай беларускай мовы, а правільнае пунктуацыйнае афармленне гэтага канструктыўнага кампанента сказа будзе спрыяць павышэнню культуры пісьмовай формы мовы.

Спіс скарачэнняў

1. Багдановіч, М. Маладзік: Лірыка / М. Багдановіч. — Мінск: Беларусь, 1968. — 290 с.
2. Броўка, П. Збор твораў: У 7 т. / П. Броўка. — Мінск: Маст. літ., 1975 — 1978. — Т. 1. — С. 38.
3. Глебка, П. Збор твораў: У 3 т. / П. Глебка. — Мінск: Беларусь, 1969 — 1971. — Т. 1. — С. 44.
4. Колас, Я. Збор твораў: У 12 т. / Я. Колас. — Мінск: Дзяржвыд БССР — Беларусь, 1961 — 1964.
5. Куляшоў, А. Збор твораў: У 5 т. / А. Куляшоў. — Мінск: Маст. літ., 1974 — 1977. — Т. 1. — С. 37.
6. Купала, Я. Збор твораў: У 7 т. / Я. Купала. — Мінск: Навука і тэхніка, 1972 — 1976.
7. Лынькоў, М. Выбраныя творы / М. Лынькоў. — Мінск: Дзяржвыд БССР, 1952. — С. 74.
8. Панчанка, П. Размова з наследнікамі / П. Панчанка. — Мінск: Нар. асвета, 1967. — 124 с.
9. Русак, А. Пад голас баяна: Песні і вершы / А. Русак. — Мінск: Дзяржвыд БССР, 1957. — 142 с.
10. Танк, М. Збор твораў: У 6 т. / М. Танк. — Мінск: Маст. літ., 1978 — 1981.
11. Трус, П. Выбранае / П. Трус. — Мінск: Вучпедвыд БССР, 1958 — 230 с.
12. Хадыка, У. Выбраныя творы / У. Хадыка. — Мінск: Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, 1932. — С. 28.
13. Чарот, М. Выбраныя апавяданні / М. Чарот. — Мінск: Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, 1926. — С. 23.
14. Шамякін, І. Глыбокая плынь: Раман / І. Шамякін. — Мінск: Нар. асвета, 1967. — С. 124.

І.Л. Бурак (Мінск)